

УДК 338.43:334.72

Н. О. Афендікова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
Запорізький національний технічний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

N. Afendikova,

candidate of Economics Sciences, reader, reader Dept. of economic theory
and enterprise, Zaporizhzhya national technical university

MODERN APPROACHES OF ENTREPRENEURSHIP'S DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURE IN UKRAINE

Надано характеристику особливостям сільськогосподарського виробництва та умов, в яких воно ведеться, з позиції розвитку підприємництва. Розглянуто основні засади державного регулювання сільського господарства. Здійснено аналіз реалізації державної підтримки сільського господарства за 2017 рік. Визначено сутність поняття "підприємницький ризик" у сільському підприємстві. Виділено організаційні чинники, які впливають на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва різних форм господарювання. Обґрунтовано сучасні напрями розвитку підприємства в сільському господарстві України.

Characterized by the features of agricultural production and the conditions in which it is conducted from the perspective of enterprise development. The main principles of state regulation of agriculture are considered. The analysis of realization of the state support of agriculture in 2017 is carried out. The essence of the concept of "entrepreneurial risk" in rural entrepreneurship is defined. Organizational factors that influence the sustainable development of agricultural production of various forms of management are singled out. Modern ways of entrepreneurship development in agriculture of Ukraine are justified.

Ключові слова: підприємництво, сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, аграрний сектор, підприємницький ризик, сільське підприємство, державне регулювання.

Key words: entrepreneurship, agriculture, agricultural production, agrarian sector, entrepreneurial risk, rural entrepreneurship, state regulation.

ВСТУП

Сьогодні в сільській місцевості йдуть процеси скорочення чисельності поселень і деградації цінних земельних угідь. Все це має серйозні негативні наслідки для держави в цілому, тому проблема відродження і розвитку села набуває пріоритетного значення і загальнонаціонального масштабу. Разом з тим українське сільське господарство має величезний і досі нереалізований виробничий потенціал. При цьому значна роль у його освоєнні і пристосованості до сучасних умов господарювання належить суб'єктам підприємства, які є основою стабільної сільської економіки.

Однак розвиток підприємства, особливо при переході від однієї системи господарювання, яка повністю заперечувала його як вид діяльності,

до іншої, в якій воно покликане бути провідною силою суспільного розвитку, не може бути здійснено тільки за рахунок зміни формулювань цілей. Для цього потрібна система заходів, яка включає в себе розробку методів обліку і оцінки підприємницьких ризиків (забезпечення економічної безпеки підприємства).

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Стихійний характер структурних зрушень в економіці нашої держави в процесі реалізації реформ найбільш руйнівно проявився в продовольчому комплексі. За останні десятиліття в аграрному секторі країни відбулися значні зміни: сформувалося багатокладне сільське господарство з різноманітними організаційно-правовими форм,

спостерігаються глибокі зміни в структурі виробленої продукції, у виробничій структурі підприємств, зросла значимість фермерських господарств та особистих підсобних господарств у виробництві сільськогосподарської продукції. Сільське господарство в Україні має величезний і досі нереалізований виробничий потенціал. При цьому значна роль в його освоєнні і пристосуваності до сучасних умов господарювання належить суб'єктам малого підприємництва, які є основою стабільної сільської економіки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення сучасних підходів розвитку підприємництва в сільському господарстві України з метою вдосконалення комплексного розвитку національної економіки. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Підприємництво — це принципово новий тип господарювання, що базується на інноваційному поведінні власників підприємства, на умінні знаходити і використовувати ідеї, втілювати їх в конкретні підприємницькі проекти. Це, як правило, пов'язане з ризиком. Тому підприємець, перш ніж зважитися на створення власної справи, повинен провести розрахунки, вивчити передбачуваний ринок збуту і конкурентів, не нехтуючи при цьому і власною інтуїцією.

Сільське підприємництво є специфічною економічною діяльністю, яка здійснюється підприємцем завдяки своїм організаторським здібностям за допомогою постійного комбінування факторів виробництва і спрямовану на ефективне використання природних ресурсів з урахуванням природно-кліматичних і господарських ризиків, які впливають на розвиток, як об'єкта, так і суб'єкта підприємництва, з метою отримання найвищих соціально-економічних результатів [1, с. 37].

Підвищення ефективності сільського підприємництва — багатовимірний і багатоаспектний процес, який слід розглядати з позицій сукупності соціальних та економічних цілей розвитку, а саме: економічної стабільності за допомогою створення умов для задоволення потреб сільських підприємців у факторах виробництва; забезпечення широкої економічної бази зайнятості сільського населення; підтримки сільських підприємців, які вміють працювати в ринкових умовах, тобто з урахуванням ризиків.

Проблеми розвитку сільської місцевості визначаються не тільки її традиційною відсталістю, а й скороченням частки сільськогосподарських виробників в сумі витрат споживача на продукти харчування. Загострюється конкуренція, особливо серед підприємств малого та середнього бізне-

су в силу зростаючого перерозподілу ринкової влади на користь великих підприємств. Малому та середньому підприємству все важче боротися з великими компаніями в таких аспектах, як обсяг виробництва продукції та її асортимент, обсяг вкладених інвестицій, а також поставляти масову продукцію на глобалізовані сільськогосподарські ринки.

Разом з тим, підприємництво, як специфічна форма діяльності, має для сільського господарства особливе значення. Ця роль обумовлена, перш за все, особливостями сільськогосподарського виробництва та умов, в яких воно ведеться, а саме:

1) тут вище частка видів діяльності, які не є за своїм змістом підприємницькими, тобто не спрямовані на отримання прибутку. В основному це пов'язано з використанням населенням ресурсів природного походження, обробкою земель навколо житла і вирощуванням продукції для власного споживання;

2) більшість видів діяльності тут прив'язане до одного з найважливіших ресурсів сільської місцевості — землі, яка в цьому випадку виступає базовим (забезпечення умов для сільськогосподарської діяльності, а також просування продукції до споживачів);

3) через обмежену продуктоємність землі як головного виробничого ресурсу, а також її просторової розосередженості тут існують об'єктивні обмеження масштабів діяльності. У зв'язку з цим у сільській місцевості не завжди можлива організація великомасштабного виробництва, а кращим є "мале підприємництво";

4) існуючий в сільських населених пунктах тип проживання населення об'єктивно робить тут доцільною організацію діяльності на основі сім'ї;

5) зважаючи на специфіку використовуваних в сільській місцевості предметів праці (живі організми, сезонність розмноження і т.д.) багато видів діяльності тут мають сезонний характер, що гостріше ставить проблему диверсифікації видів діяльності, а також викликає необхідність прийняття додаткових заходів щодо соціального захисту сільського населення;

6) діяльність у сільській місцевості доводиться організовувати і вести не за принципом розміщення в найбільш сприятливих умовах, як це зазвичай робиться в міських територіях, а повсюдно, часом у винятково несприятливих умовах. Це обумовлено історично сформованим розселенням людей та іммобільністю головних ресурсів — землі, людей, прив'язаних до свого житла і місця проживання;

7) з огляду на територіальну віддаленість від ринків збуту, слабку розвиненість виробничої інфраструктури, обмеженість доступу до джерел інформації, інститутам підвищення кваліфікації виробництво в сільській місцевості виявляється менш рентабельним і конкурентоспроможним в

порівнянні з видами діяльності в промислово розвинених територіях, менш привабливим для висококваліфікованих працівників, інвесторів.

Сільське господарство, в силу своїх особливостей, є однією з небагатьох галузей економіки як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, які схильні до посиленого державного регулювання. При цьому державна підтримка аграрного сектора є одним з пріоритетних напрямів економічної політики будь-якої країни. Ця підтримка здійснюється практично повсюдно, незважаючи на незначну частку цього сектора у валовому національному продукті розвинених країн і структурі зайнятого населення.

Механізм державного регулювання сільського господарства відрізняється великою різноманітністю використання економічних і фінансових інструментів, принцип дії яких в окремих країнах має багато спільного, однак форми і методи їх застосування відрізняються своєрідністю і масштабом. Ці відмінності обумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем розвитку продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку та іншими факторами.

Сьогодні концентрація програм державної підтримки на викликах галузі і потребах малих та середніх аграрних виробників дозволить забезпечити довготривалий соціально-економічний ефект. Для залучення до програм максимальної кількості аграріїв з усієї України, Міністерство аграрної політики та продовольства України проводить широку роз'яснювальну кампанію в регіонах щодо дотацій. Сьогодні всі порядки і всі деталі отримання дотацій є у відкритому доступі і кожен аграрій може з ними ознайомитися і активно долучитися до програм. Інструментарій розробляється у співпраці з профільними асоціаціями, з представниками сільгоспвиробників і фермерів для розуміння і урахування реальних потреб отримувачів дотацій.

Програми підтримки сконцентровані на найбільш пріоритетних напрямках АПК — тваринництві (4 млрд грн), фермерстві та кооперації (1 млрд грн), сільгосптехніці (945 млн грн), садівництві та виноградарстві (300 млн грн).

Серед особливостей — залучення банків для мінімізації участі чиновників у процесі виплат і забезпечення прозорості, прямі виплати громадянам (2500 грн за утримання теля до 1-річного віку), преференції для фермерів (компенсація 40% вартості техніки, 80% вартості українського насіння), акцент на підтримці кооперації (компенсація 70% вартості обладнання), збільшення компенсації за купівлю сільгосптехніки українського виробництва з 20% до 25% тощо [2].

Стосовно до сільського господарства держава здійснює податкове, грошове, кредитне, бюджетне, цінове і соціальне регулювання, а також регулювання шляхом формування державних

цільових програм і державних замовлень, охорону навколишнього середовища та інших сфер. Система державного регулювання покликана створити сприятливі умови для розвитку сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності, що можливо тільки при державній підтримці всього агропромислового комплексу країни.

Аналізуючи проблеми сільського господарства не можна не зупинитися на проблемі інформаційно-консультаційного забезпечення, без якого неможливий подальший розвиток сільських підприємств. Особливо це очевидно для малого і середнього бізнесу, який не може дозволити собі утримувати в штаті велику кількість фахівців різних напрямів.

Під підприємницькими ризиками в сільському підприємстві слід розуміти сукупність господарських ризиків, що впливають на виробничо-господарську діяльність підприємця, і природно-кліматичних ризиків, що впливають на розвиток об'єкта підприємництва. Розвиток сільського підприємництва з урахуванням підприємницьких ризиків є багатовимірним і багатоаспектним процесом, який слід розглядати з позицій сукупності соціальних і економічних цілей розвитку місцевої (сільської) спільноти.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств звітував за результатами діяльності 2017 року. Особлива увага приділялась інформаційній політиці. Вперше за роки існування Фонду стартувала масштабна інформаційна кампанія щодо проведення конкурсу на отримання фінансової підтримки. В результаті 212 фермерських господарств-переможців конкурсу, що транслювався в режимі реального часу, отримали державну підтримку, яка склала 65 мільйонів гривень.

Укрдержфондом у 2017 році на 100% виконаний план з повернення коштів до Державного бюджету. З метою більш глибокого розуміння та узагальнення проблем фермерів Фондом впроваджено систему електронного обліку звернень голів фермерських господарств. Створено реєстр експортерів та інвестиційних проєктів. Такі заходи спрямовані на забезпечення швидкого налагодження взаємовигідної співпраці між українськими фермерами та іноземними партнерами.

Треба зазначити, що протягом 2017 року представники дирекції та регіональних відділень Укрдержфонду брали активну участь у конференціях, семінарах, скап-конференціях, виставках і нарадах з питань фермерства, на які були запрошені усі бажаючі фермери. У планах Укрдержфонду на майбутнє — перетворення державної бюджетної установи в державну фінансову установу, основними перевагами якої буде розширення переліку послуг, що надаватиме Фонд для фермерів. Особливої уваги заслуговує намір Фонду залучити якомога більшу кількість фермерських господарств

до програми фінансової підтримки. Для виконання цієї задачі проводяться перемовини з державними банками щодо можливої співпраці та консорціумного співфінансування фермерів [2].

Отже, розвиток ринкових відносин викликає необхідність уточнення методичних підходів, пов'язаних з оцінкою підприємництва різних форм господарювання. Зокрема за методичну основу їх визначення слід прийняти уточнену систему загальних показників ефективності виробництва різних форм господарювання та показника конкурентоспроможності колективних господарств з урахуванням коефіцієнтів значущості різних груп показників. Така методика дозволяє найбільш повно і об'єктивно проводити аналіз діяльності різних форм господарювання та пропонує конкретні шляхи підвищення ефективності виробництва.

Для підвищення конкурентоспроможності регіонів треба приділяти увагу кластерним організаціям, які передбачають взаємодію організацій, які входять до основного технологічного ланцюжка, де присутні загальні економічні інтереси. Під час створення кластера, який включає в себе сільськогосподарські виробничі організації та великі переробні підприємства, наукові і освітні організації, підприємства фінансової інфраструктури, треба розвивати взаємозв'язки між ними, які значно прискорюють розвиток всього кластера. Кластери, засновані на інноваційній складовій, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності сільського підприємництва.

При зіставленні виробництва основних видів продукції переробних підприємств до входження їх в кластер і під час його утворення виробництво збільшується за всіма видами продукції, найбільше збільшення відбувається за рахунок інноваційних вкладень [3, с. 130].

З метою вдосконалення форм і механізмів державної підтримки сільського господарства необхідно використовувати методику розподілу бюджетних субсидій для сільськогосподарських організацій не за напрямками діяльності, а диференційовано для кожного господарства з урахуванням розширеного і простого відтворення. Така методика дозволить об'єктивно оцінити потреби в субсидіях сільськогосподарських організацій. Для малих форм господарювання необхідне застосування механізмів фінансування за допомогою прямого субсидування господарств за конкретними напрямками.

ВИСНОВКИ

Визначено, що сьогодні найбільший вплив здійснюють організаційні чинники, які впливають на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва різних форм господарювання: організаційно-правова форма організації, розмір господарства, організація системи управління (здатність керівництва до інновацій), рівень оплати праці, розвиток маркетингової і логістичної діяль-

ності, кооперативна і некооперативна взаємодія з реалізації продукції, участь в інтегрованих формуваннях (агрохолдингах, кластерах).

У сучасних умовах слід розвивати сільськогосподарську кооперацію та інтеграцію для вирішення проблем виробництва, переробки та продажу сільськогосподарської продукції та отримання доходів відповідно до економічного внеску кожного учасника до кінцевого продукту. Формування розгалуженої мережі споживчої кооперації сприяє розширеній діяльності малих форм господарювання, зростання ділової активності сільського населення, зниження безробіття.

Найбільш перспективним у цьому процесі є створення багаторівневої споживчої кооперації або розвиток на регіональному рівні некооперативної взаємодії. Головною перевагою даних моделей є гарантовані ринки збуту сільськогосподарської продукції для всіх форм господарювання.

Пріоритетним напрямом, що сприятиме сталому функціонуванню аграрної економіки, стає в сучасних умовах розвиток інтеграційних процесів. Одним з перспективних найбільш інноваційно розвинених інтегрованих формувань є агрохолдинг, що забезпечує реалізацію переваг масштабу виробництва, мінімізацію конкуренції для учасників об'єднання, значну централізацію капіталу, виділення провідної ланки (економія управлінських витрат).

Література:

1. Малініна Н.М. Напрями впорядкування спрощеної системи оподаткування підприємницької діяльності у сільському господарстві / Н.М. Малініна // Агросвіт. — 2017. — № 15—16. — С. 36—42.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>
3. Лозінська Ж. П. Мале та середнє підприємництво як вагомий чинник розвитку сільського господарства України / Ж.П. Лозінська // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. — 2015. — Вип. 87 (2). — С. 129—139.

References:

1. Malinina, N.M. (2017), "Directions of ordering the simplified system of taxation of entrepreneurial activity in agriculture", Agromir, vol. 15—16, pp. 36—42.
  2. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food in Ukraine, available at: <http://minagro.gov.ua>. (Accessed 7 May 2018).
  3. Lozinska, Zh. P. (2015), "Small and medium-sized business as a significant factor in the development of agriculture in Ukraine", Zbirnik naukovykh prac Uman'skogo natsional'nogo universytetu sadivnitsva, vol. 87 (2), pp. 129—139.
- Стаття надійшла до редакції 08.05.2018 р.*